

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

AS ./ riksåklagaren ang. avvisande av åtal m.m.

(Svea hovrätts beslut den 1 februari 2022 i mål Ö 574-22)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att ge in yttrande över AS:s ersättningsanspråk. Följande anförs.

Yttrande

Kostnaderna som ersättningsanspråket avser har inte varit skäligen motiverade för att AS skulle kunna ta tillvara sin rätt. Kostnadsräkningen är inte tillräckligt utförlig för att noggrant kunna bedöma ersättningsanspråkets skälighet.

Bedömning

En förutsättning för att AS ska kunna få ersättning av allmänna medel för sina kostnader för försvarare och bevisning enligt bestämmelserna i 31 kap. 2 § rättegångsbalken är att kostnaderna har varit skäligen motiverade för att han skulle kunna ta tillvara sin rätt.

Skälighetskravet tar sikte på såväl att den åtgärd som har föranlett kostnaden ska vara motiverad som att kostnaden för åtgärden i sig ska vara rimlig. (Se NJA 2015 s. 62.)

AS delgavs misstanke om medhjälp till folkrättsbrott den 15 november 2016. Han hade då rätt att biträdas av en offentlig försvarare, men valde att biträdas av privata försvarare istället.

De privata försvararna advokaterna Per E Samuelson, Johan Rainer och Olle Kullinger har nu yrkat ersättning av allmänna medel med 94 023 058 kr, varav 91 330 364 kr avser ersättning för arvode och 2 692 694 kr avser ersättning för ”utlägg och bevisning”.

Anspråket för försvararnas arbete motsvarar en timkostnad i genomsnitt om cirka 4 000 kr och en arbetad tid om sammanlagt cirka 17 563 timmar under tidsperioden september 2016–september 2022.

Utgångspunkten är att ersättning av allmänna medel för försvararkostnad normalt bör bestämmas utifrån brottmålstaxans timkostnadsnorm, men att denna bör kunna frångås när målets beskaffenhet eller annan särskild anledning

föranleder det. Den bakomliggande tanken är att en tilltalad i regel kan hitta en erforderligt kompetent försvarare bland dem som åtar sig offentliga försvararuppdrag, och att den som åtar sig sådana uppdrag bör vara beredd att acceptera också ett privat försvararuppdrag mot en ersättning bestämd efter timkostnadsnormen. (Se NJA 2015 s. 62 med hänvisning till NJA 1991 s. 600, NJA 1985 s. 851, NJA 1984 s. 641 och NJA 1982 s. 836.)

Bland AS:s privata förvarare finns advokater som vanligtvis åtar sig offentliga försvararuppdrag i brottmål. Det som försvararna har haft att hantera för att tillvarata AS:s rätt utgör sedvanliga försvararuppgifter i en omfattande förundersökning. De har behövt läsa in sig, samråda med sin klient samt närvara vid förhör och bevisupptagning. Under åren 2016–2022 har det hållits 12 förhör om totalt cirka 65 timmar med AS. Förvararna har under samma tidsperiod närvarat vid tre vittnesförhör motsvarande en tid om totalt cirka elva timmar. En bevisupptagning om tre dagar genomfördes år 2022. Ett planeringssammanträde hölls i tingsrätten den 7 juni 2019. I övrigt har inga sammanträden hållits i målet. Försvararuppgiften har innefattat inläsning av svenska regler om jurisdiktion och innehållet i allmän folkrätt.

Var och en är fri att välja sin förvarare, men det är inte samma sak som att allmänna medel ska ersätta de merkostnader som det kan komma att innebära att anlita en sådan privat försvarare. Det finns i grunden ett system med offentlig försvarare i svensk rättsordning som finansieras av allmänna medel och som är avsett att garantera var och en rätten till ett effektivt försvar.

De frågor som väckts i målet bör ligga väl inom kompetensen för en normalt skicklig advokat. Försvararna har träffat avtal med sin klient om en timtaxa för sitt arbete som i genomsnitt är nästan tre gånger högre än timkostnadsnormen för offentlig försvarare. Försvararnas höga timersättning får, mot bakgrund av att det som varit deras uppgift har varit att förbereda och utföra AS:s talan i ett brottmål, anses överstiga en marknadsmässig nivå. Det gäller även om brottmålet i och för sig varit av omfattande art. Det sätts därför i fråga om försvararkostnaden som avtalats för det uppdrag de utfört är skälig enligt allmänna syssломannarättsliga principer. AS:s försvar har kunnat på lika tillfredsställande sätt ha utförts till en mindre kostnad (jfr NJA II 1943 s. 235).

Vid en genomgång av målet kan det vidare konstateras att försvararnas processföring har varit påfallande resurskrävande i förhållande till arbetsuppgiften. Vid de förhör som hållits med AS har alltid minst två svenska försvarare närvarat utöver ytterligare ett biträde från det icke-svenska teamet (firman HL). Vid vardera de tre vittnesförhör som försvaret närvarat vid har två eller tre svenska försvarare biträtt. Vid bevisupptagningen närvarade tre svenska försvarare under samtliga tre dagar. De svarsskrivelser som har arbetats fram är ovanligt omfattande i förhållande till de sakfrågor skrivelserna gäller. Försvararna har alltså, redan utifrån det som går att granska, överarbetat målet.

I förhållande till vad som krävts för att tillvarata AS rätt i den del av brottmålet som rör åtalet mot honom är den yrkade kostnaden för nedlagt arbete enligt kostnadsräkningen, som de privata försvararna har avtalat med sin klient, inte skäligen motiverad. Ersättningsyrkandet ska därför inte, vid ett beslut om att åtalet avvisas, bifallas annat än till den del som motsvarar en skälig kostnad. Ersättningens storlek bör i det här fallet motsvara den arbetsinsats som en normalskicklig advokat behöver för ett motsvarande uppdrag.

Målets beskaffenhet är heller inte sådan att det har varit skäligen motiverat att anlita sakkunniga för den tilltalades behov av försvar (se NJA 2015 s. 62). De frågor om bl.a. svenska jurisdiktionsregler och innehållet i allmän folkrätt som väckts i målet bör ligga väl inom kompetensen för en normalt skicklig advokat. Kostnaderna kan inte anses skäligen motiverade för att AS skulle kunna ta tillvara sin rätt och bör inte ersättas av staten. Att försvararna i sin kostnadsräkning argumenterat för att det krävts särskilt kvalificerade försvarare för att tillvarata AS:s rätt samtidigt som de hämtat in expertutlåtande om bl.a. för straffansvaret grundläggande frågor från en svensk professor emerita, motsvarande en kostnad om cirka 397 500 kr, är motstridigt. Arvodena som avtalats för de yttranden från flera professorer som hämtats in i målet är överlag synnerligen frikostiga. Ett exempel, utöver det redan nämnda, är professor Eric Bylanders yttrande på 23 sidor som motsvarar en yrkad ersättning om 390 900 kr, dvs. cirka 17 000 kr per sida i yttrandet.

Vid ett så anmärkningsvärt högt ersättningsanspråk som det nu framställda måste kraven på noggrannhet vid redovisningen av ersättningsanspråket vara särskilt strikta.

I det här fallet är det inte möjligt att göra en riktig bedömning om vad som bör utgå av allmänna medel utifrån det underlag som har getts in i målet. Kostnadsräkningen är inte tillräckligt utförlig för att det ska vara möjligt att med noggrannhet bedöma vilket arbete som lagts ned på uppdraget och vilken tidsåtgång som krävts i förhållande till ärendets svårighetsgrad (jfr NJA 1984 s. 877).

Exempelvis är det inte tillräckligt att, på det sätt som skett, genomgående redovisa flera månaders arbete med generella och kortfattade skrivningar som grund för ersättningskrav om miljonbelopp. Arbetsredogörelser med skrivningar som "ett stort antal egna utredningsåtgärder" (hur många? när? vilka typ av åtgärder?), "flertalet genomgångar" (hur många? hur långa? när?), "flertalet genomgångar med klient samt försvararteam före och efter polisförhör" (hur många? hur långa? när? vilka närvarade?) "flertalet möten med klient och försvararteam" (hur många? hur långa? när? vilka närvarade?), "flertalet kontakter/möten åklagare, polis, Bolaget, klient, övriga försvarare med anledning av ovan åtgärder" (hur många? hur långa? när? vilka närvarade?) leder redan på första sidan till ett ersättningsanspråk avseende arvode om 2 612 500 kr motsvarande nedlagd tid om 695 timmar. Redovisningen fortsätter på samma översiktliga sätt.

Att yrka ersättning om 292 500 kr för tre rättssakkunniga som inte namnges och vars tänkta bidrag för att tillvarata AS:s rätt inte beskrivs är ett annat uppenbart exempel på bristfällig redovisning.

Av kostnadsräkningen framgår att ersättning för försvararnas arvode och utlägg enligt kostnadsräkningen har betalats av Bolaget (dvs. Lundin Petroleum AB, numera Orrön Energy AB) underhand till respektive advokatbyrå eller till i kostnadsräkningen upptagna underkonsulter. Det framgår att Bolaget i sin tur fått täckning för ”en del av dessa kostnader” från sitt försäkringsbolag. AS har enligt vad som uppgetts i kostnadsräkningen förbundit sig att begära ersättning för sina rättegångskostnader och att återbetala eventuell ersättning till Bolaget. AS verkar alltså hittills inte ha haft några kostnader för sitt försvar. Det är oklart vilka av Bolagets kostnader för AS:s försvar som täckts av försäkringsbolaget.

Kostnadsräkningen kan inte läggas till grund för ett beslut om ersättning av allmänna medel. Det finns inte något, exempelvis klienthänsyn, som på ett godtagbart sätt förklarar luckorna i redovisningen. Det försvararna har uppgett som skäl för att frångå sedvanliga krav på noggrannhet när det gäller ersättningsanspråk som avser allmänna medel saknar bärkraft.

Sammanfattningsvis är det min uppfattning att kostnadsräkningen är alltför bristfällig för att läggas till grund för ett beslut om ersättning av allmänna medel men att det, såvitt går att granska, står klart att ersättningsanspråket vida överstiger det som varit skäligen motiverat för att AS skulle kunna ta tillvara sin rätt.

Petra Lundh

Eva Bloch

Kopia till

Chefsåklagaren Krister Petersson och kammaråklagaren Henrik Attorps.